

Гончаренко Л. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ПРИНЦИП ПОВБУДОВИ ЗАНЯТЬ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Анотація. У статті розглянуто основну проблему навчання усного перекладу у закладах вищої освіти. Проаналізовано особливості навчального та професійного перекладу. Описано принципи побудови занять перекладознавчого циклу, а також доцільність інтегрованого навчання перекладу та іноземної мови, які мають спільні цілі, зміст, засоби і прийоми навчання. Основним завданням таких інтегрованих занять є удосконалення когнітивно-комунікативних умінь майбутніх фахівців, які сприяють систематизації та розширенню їх знань щодо перекладацьких принципів та прийомів, а їх змістом є навчання перекладу як самостійного виду мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: усний переклад, професійний переклад, фахова компетентність, принципи навчання, перекладач.

Постановка проблеми. Ефективність роботи перекладача визначається рівнем володіння мовами оригіналу та перекладу. Студентів перекладацьких відділень навчають спілкуванню, що реалізується в усній і письмовій формах. Оскільки в перекладі здійснюється контакт не тільки двох мов, але і двох культур, відповідно, завдання викладача перекладу полягає в прищепленні міжкультурних умінь, які включають здатність студентів встановлювати зв'язок між національною та іноземною культурами, розпізнавати і використовувати різні стратегії для встановлення контакту з носіями іншої культури, виконуючи роль посередника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль міжкультурного виховання як процесу вербального і невербального спілкування між учасниками, які є представниками різних культур і мов, розглядається нині як діалог двох культур. Цією проблемою займалися різні науковці, серед них Н. Петренко, В. Калінін, принципам навчання перекладу присвячені роботи Д. Корольова, О. Поршневої, Д. Гіл та ін. [5, с. 202].

Метою статті є аналіз принципів побудови занять із підготовки перекладачів, яка спрямована на формування навичок нормативних мовних дій, комунікативної поведінки, соціально зумовленого спілкування і складання висловлювань, діалогічних і монологічних єдностей, соціально детермінованого дискурсу. До культурно маркованих сфер мовного спілкування належать правила ввічливості, мовний етикет, інтонація, паузи, вибір теми для спілкування.

Виклад основного матеріалу. Загалом студент-перекладач має навчитися приймати елементарні рішення в різних професійних ситуаціях. «Діалог культур» можна проводити з одногрупниками, викладачами, через проблемні лекційно-дискусійні заняття, творчі лінгвістичні презентації і т.п. [2].

Переклад є процесом посередництва, хоча його успішне виконання можливе тільки за умови оволодіння іншими видами мовленнєвої діяльності, які є метою навчання іноземної мови у вищій школі, – сприйняттям (рецепцією), результатом (продукцією) та спілкуванням як взаємодією (інтеракцією) [1, с. 136].

Зазвичай більшість ситуацій на занятті передбачають формування комунікативної компетентності, а саме змішані види діяльності, тобто студенти дискутують на різні теми з іншими студентами групи, виконують вправи, пишуть твори. До того ж вони перекладають тексти, опановуючи таким чином необхідні види посередницької діяльності, де мають виражати не свої власні думки, а виступати посередником між співрозмовниками, які не можуть зрозуміти один одного прямо. Тому переклад виступає продуктивним способом практичного застосування знань, отриманих на заняттях з іноземної мови.

Як правило, робота на заняттях із перекладу спирається на мовну компетентність студента, що формується у процесі вивчення іноземної мови. Це свідчить про доцільність інтегрованого навчання перекладу та іноземної мови, які мають спільні цілі, зміст, засоби і прийоми навчання. Основним завданням таких інтегрованих занять є удосконалення когнітивно-комунікативних умінь майбутніх фахівців, які сприяють систематизації та розширенню їх знань щодо перекладацьких принципів та прийомів, а їхнім змістом є навчання перекладу як самостійного виду мовленнєвої діяльності поряд із традиційно засвоєваними на уроках іноземної мови говорінням, читанням, письмом та аудіюванням.

Основною проблемою навчання перекладу у ЗВО, на наш погляд, є опанування студентами навчального перекладу, а не професійного, оскільки на заняттях переважно вивчаються його лінгвістичні аспекти. Д. Корольова теж вважає, що досвід навчального перекладу є шкідливим для майбутніх професійних перекладачів, тому що формує неправильне уявлення про характер перекладацького процесу [4].

Як зазначає Д. Гіл, вступаючи на перекладацьке відділення, більшість студентів знайомі тільки з лінгвістичними аспектами перекладу, і то ці знання обмежені шкільним підходом, який викладався з метою навчання іноземної мови. Вивчення мов, засноване на лексичних відповідностях, залишає в свідомості студентів глибокий слід, який не варто недооцінювати. Вони сприймають переклад як лексико-семантичну вправу, що полягає в заміні мовних одиниць оригіналу на одиниці перекладу. Під час перекладу вони використовують вивчені «міжмовні» еквіваленти, доповнюють їх лексичними «еквівалентами», які знаходять у словниках, шукають схожі синтаксичні структури. Іншими словами, вони поняття не мають про те, що таке професійний переклад. Їх уявлення про якість перекладу асоціюється з розумінням мови, правильною граматиною та міжмовними відповідниками, які вони вивчили раніше [7, с. 25–26].

Проте В. Комісаров перераховує знання, які перекладач має отримати під час навчання [3, с. 350]. Відповідно до його тверджень виходить, що перекладач має отримати уявлення лише про лінгвістичні основи перекладу, що, на наш погляд, недостатньо через велику кількість досліджень щодо комунікативного характеру перекладу.

Найбільш системний виклад принципів навчання перекладу, на наш погляд, представлено в роботі О. Р. Поршневої. Авторка виділяє такі принципи навчання:

- принцип *прозорості і усвідомленості цілей навчання*, при якому не тільки викладач, але і студенти, повинні мати глибоке уявлення про сутність професійної діяльності; принцип *системності*, що належить до структурної організації навчального процесу;

- принцип *сконцентрованості дій*, що дає змогу зосередити функції, завдання, методи і засоби навчання на кінцеву мету підготовки;

- принципи *професійної спрямованості та проблемності навчання*, які орієнтують процес підготовки фахівця на оволодіння професійно значущими компетенціями;

- принципи *цілісності та інтеграції*, які спрямовані на формування цілісних лінгвістичних блоків, з єдиними цілями і завданнями, що відбивають структуру і зміст кваліфікаційних вимог до фахівця як особистості та професіонала;

- принцип *раціональності і реалістичності цілей і засобів проектування*;

- принципи *комунікативності і особистісно-орієнтованого навчання*, які враховують індивідуальні потреби студентів, їх інтереси під час організації пізнавально значущої діяльності;

- принцип *контрольованості*, що передбачає складання системи контролю та самооцінки [6, с. 115].

- Тож за яким принципом варто будувати заняття перекладознавчого циклу? Починаючи з глобального, насамперед треба визначити послідовність, в якій будуть вивчатися дисципліни цього циклу. При цьому варто враховувати:

- ступінь підготовленості студентів до оволодіння навичками виконання кожного виду перекладу, щоб дисципліни, для вивчення яких потрібне освоєння інших курсів, не випереджали їх у навчальному плані;

- рівень мовної підготовки студентів до оволодіння перекладацькими вміннями і навичками, у зв'язку з чим практичні заняття з перекладу представляється доцільним планувати починаючи з III курсу, оскільки до цього часу у студентів немає необхідної мовної бази;

- доцільність читання курсу теорії перекладу до початку занять із практики перекладу, оскільки саме цей курс покликаний дати студентам уявлення про основні підходи до перекладу, ті принципи, на яких будується практична робота перекладача.

У процесі визначення змісту курсів рекомендується строго розмежовувати вивчення мови і навчання перекладу, не підмінюючи формування перекладацьких компетенцій мовними і мовленнєвими вправами.

Що стосується занять усного перекладу, то на першому етапі важливо *ознайомити студентів із прийомами професійного перекладу*. Тобто, як зазначає Д. Гіл, професійний переклад існує тільки як послуга для людей, яким він необхідний для певних цілей. Надавати послугу цим людям, здійснюючи їх мету, а не служити тексту або мові є першочерговою роллю перекладача, хоча, безумовно, іноді переклад тексту потрібен сам по собі. Дослідник стверджує, що якщо у викладанні орієнтуватися на переклад як процес, то замість того, щоб вказувати бажану альтернативу, краще запитати, чому був зроблений такий вибір у межах цієї ситуації: «як відреагує на це слухач? Ви вважаєте, що таке формулювання легко зрозуміти? Ви вважаєте, що рецептор правильно сприйме ідею у вашій інтерпретації?» [7, с. 31, 46]. У такому разі викладання перекладу

має ґрунтуватися на практиці, тобто орієнтуватися на те, чим займаються професійні перекладачі в реальному житті. Пояснити студентам, що все, чим вони займаються як перекладачі, покликане забезпечити взаємодію комунікантів в одних ситуаціях, задовольнити потреби замовників/ініціаторів перекладу, що виникають у межах їх предметної (виробничої або пізнавальної) діяльності – в інших, та в обох випадках створити продукт, який відповідатиме очікуванням замовників та/або ініціаторів перекладу та в певному сенсі буде корисний їм. Своєю чергою, це означає необхідність помістити сам перекладацький акт у контекст певної комунікативної ситуації. Звісно, що на заняттях ця ситуація завжди уявна, але дуже реалістична. Саме в цьому і полягає комунікативно-функціональний підхід до перекладу. Без перекладацького аналізу теж не обійтись, але він не має обмежуватись лише лінгвістичним аналізом тексту, а має бути розширений завдяки аналізу самої комунікативної ситуації. Орієнтовними питаннями для аналізу, на наш погляд, можуть бути такі: «Хто автор оригіналу?», «З якою метою був створений оригінал?», «На який вплив розраховував автор оригіналу?», «Яка мета перекладу, для чого він створюється?», «Чого очікує реципієнт від перекладу?», «Який вплив має здійснити переклад на реципієнтів?», «Які відмінності між реципієнтами оригіналу та перекладу». Можна сказати, що і в процесі перекладу, і в процесі обговорення його результатів триває робота з дедалі більш глибокого розуміння змісту оригіналу, позиції автора, при цьому важливе місце в аудиторній роботі займають суто перекладацькі аспекти. Але найголовнішим є постійне звертання до питання, якою є мета перекладу з урахуванням специфіки представленої комунікативної ситуації та чого очікують реципієнти від перекладу.

Другим важливим принципом побудови занять є *візуалізація*. Йдеться про те, що студентів варто вчити не просто розпізнавати значення окремих слів і встановлювати між ними синтагматичні відношення, але співвідносити сказане в оригіналі з тією ситуацією, яку має на увазі автор, бачити цю «картинку» очима самого автора. Про візуалізацію в перекладацьких роботах говорить також Д. Селескович [8]. Чим чіткіше образ, тим більше підстав стверджувати, що студент-перекладач досить глибоко зрозумів усний текст і тільки після того студент має право приступити до створення перекладу. Якщо цього не відбулося, то весь процес знову-таки зведеться до відтворення значень слів і, зрештою, до появи безглузлого тексту.

Варто визнати, що не у всіх ситуаціях візуалізація можлива, точніше кажучи, не всяка предметна ситуація може бути візуалізована у свідомості. Дійсно, абстрактні поняття практично не піддаються візуалізації. В цьому разі доводиться втішатися тим, що розуміння певних понять і відносин між ними і буде означати розуміння тексту на достатньому для перекладу рівні.

Завдяки чому досягається візуалізація? Зрозуміло, що завдяки освоєнням відповідної тематики, тобто тієї предметної сфери, до якої належить текст оригіналу, чи то техніка, чи економіка. Для будь-якого професійного перекладача це вимога абсолютно природня.

Після того, як студенти навчаються правильно сприймати текст оригіналу, необхідно переходити до третього принципу навчання перекладу. Тут мається на увазі те, як сформувати вміння студентів *адекватно відтворювати зміст почутого мовою перекладу*. При цьому мається на увазі дотримання як мовної норми, так і узусу (стан) мови перекладу – того, що в перекладознавчій літературі називається нормою перекладацької мови.

Професійна специфіка усного перекладу передбачає широкий спектр галузей знань, у межах яких фахівець має здійснювати свою діяльність, що передбачає активне формування особистісного комплексу знань самим студентом. Саме тому невід'ємним принципом навчання усного перекладу є підтримка оптимального навантаження для когнітивно-пізнавальної діяльності студентів, що передбачає інтенсивність роботи в режимі тренінгу і дефіциту часу, конкурентність, обов'язкову масивну самостійну роботу над якістю перекладу та культурою мовлення.

Висновки. Отже, навчати перекладати – це вчити студентів-перекладачів читати оригінальні тексти очима професіоналів: необхідно знаходити труднощі, вирішувати їх, використовуючи перекладацьке рішення. Ситуація в системі освіти досить несприятлива для підготовки висококваліфікованих перекладачів. Звичайний викладач навряд чи може вплинути на загальну ситуацію. Зате він може мінімізувати її недоліки безпосередньо в аудиторії, в спілкуванні зі студентами, наповнивши перекладацькі дисципліни тим змістом, який ґрунтується на усвідомленні реальних особливостей перекладацької професії, вимог до перекладача. Тож подальші дослідження варто робити саме в цьому напрямі.

Література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Калінін В. О. Використання педагогічної технології «діалог культур» у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету*. 2005. Вип. 22. С. 54–56.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : Изд-во «ЭТС», 2002. 424 с.
4. Королёва Д. Б. Профессиональный перевод и учебный перевод: к постановке вопроса. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов : Грамота, 2015. N 9 (99). С. 84–86.
5. Петренко, Н. М. Підготовка фахівців з міжкультурної комунікації (підходи, пошуки). *Вісник СумДУ*. Серія «Філологічні науки». 2003. № 4 (50). С. 200–203.
6. Поршнева Е. Р. Базовая лингвистическая подготовка переводчика. Нижний Новгород : НГУ им. Н. И. Лобачевского, 2002. 148 с.

7. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2009. 283 pp.
8. Seleskovitch D., Lederer M.A Systematic Approach to Teaching Interpretation / Trans. by J. Harmer. European Communities, Luxembourg, 1995. 283 pp.

Гончаренко Л. А. Принцип построения занятий переводческого цикла

Аннотация. В статье рассмотрена основная проблема обучения устному переводу в высших учебных заведениях. Проанализированы особенности учебного и профессионального перевода. Описаны принципы построения занятий переводоведческого цикла, а также целесообразность интегрированного обучения переводу и иностранного языка, которые имеют общие цели, содержание, средства и приемы обучения. Основной задачей таких интегрированных занятий является совершенствование когнитивно-коммуникативных умений будущих специалистов, которые способствуют систематизации и расширению их знаний о переводческих принципах и приемах, а их содержанием является обучение переводу как самостоятельному виду речевой деятельности.

Ключевые слова: устный перевод, профессиональный перевод, профессиональная компетентность, принципы обучения, переводчик.

Honcharenko L. The features of an arrangement in a translation-teaching cycle

Summary. The article deals with the main problem of interpretation in higher education. The features of educational and professional translation are analyzed. The principles of constructing a translation-teaching cycle are described, as well as the expediency of integrated learning in translation and a foreign language, which have common goals, content, means and methods of teaching. The main task of such integrated lessons is to improve the cognitive-communicative skills of future professionals who contribute to the systematization and expansion of their knowledge of the translation principles and techniques.

Key words: interpretation, professional translation, professional competence, principles of studying, translator.